

“...and when you came to Troy and on your track the
Greeks and death and agony and battle...”

ΙΔΡΥΜΑ ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ

http://www.mcf.gr/el/micheal_cacoyannis/Directing/Films/?ev=troades_f

Με αφετηρία τις ερμηνείες της λέξης «ἀγωνία» στα αρχαία ελληνικά να προσεγγίσετε τη διττή φύση της Ελένης, έτσι όπως αυτή αποδίδεται στην ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη και στις Τρωάδες.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΠΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΘΑΝΟΓΙΑΝΝΗ ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 2017-2018

Α.Η νοοτροπία της «αγωνίας» στον αρχαίο ελληνικό κόσμο

Η αρχαία ελληνική λέξη για τον ανταγωνισμό είναι *ἀγωνία*, απ' όπου προέρχεται η αγγλική λέξη *agony*, και η σημασία της λέξης *agony*, οδύνη, ενέχει σε σημαντικό βαθμό τη φρίκη του αλληλοκαταστροφικού και αδελφοκτόνου Πελοποννησιακού πολέμου. Αλλά για τους αρχαίους Έλληνες αυτή η καταστροφική διαμάχη ήταν *ἀγών* και με την κυριολεκτική σημασία, δηλαδή αντιπαλότητα, διαπνεόμενη από *ἀγωνία*, με την αρχική σημασία της ελληνικής λέξης, τη μάχη μέχρι θανάτου, τον ανταγωνισμό μέχρι εσχάτων. (...) Ο πραγματικός χώρος επίδειξης του ανδρισμού και της ανδρειοσύνης των αρχαίων Ελλήνων ήταν πάντοτε το πεδίο της μάχης, και η ακριβής αρχαιοελληνική λέξη για τη γενναιότητα στη μάχη ήταν *ἀνδρεία*. (...) **Ο πόλεμος**, ωστόσο, παρ' όλο που αποτελούσε το αρχέτυπο, δεν ήταν σε καμία περίπτωση το μοναδικό είδος *αγώνα* που οι Αθηναίοι γνώριζαν και αγαπούσαν στην πράξη. **Τα αθλητικά αγωνίσματα ή οι αθλητικοί αγώνες**, επίσης αρχαιοελληνική ανακάλυψη, ενταγμένη κατ' αρχήν σε θρησκευτικό πλαίσιο, ήταν ένα ακόμη πεδίο επίδειξης της εξαιρετικής ανδρικής γενναιότητας. (...)

Πάντως, οι αρχαίοι Έλληνες δεν έβρισκαν επίσης τίποτε παράξενο στους **θεατρικούς αγώνες**, στους οποίους αφοσιώνονταν ολοκληρωτικά. Στις εορτές των Διονυσίων και των Ληναίων ο αγώνας διεξαγόταν μεταξύ των θεατρικών έργων, ή μάλλον μεταξύ διαφορετικών ομάδων έργων (και μεταξύ των θεατρικών συγγραφέων, των ηθοποιών και των χορηγών-παραγωγών), αλλά και μέσα σε κάθε έργο χωριστά (ο *ἀγών λόγων* μεταξύ κεντρικών χαρακτήρων, θεμάτων και ιδεών). (...) Σε μία πόλη η διακυβέρνηση – και ο έλεγχος – της οποίας βασιζόταν κυρίως στη χρήση του προφορικού λόγου, **ο ανταγωνιστικός δημόσιος διάλογος της εκκλησίας του δήμου**, όπως ίσως θα μπορούσε κανείς να προβλέψει, κυριαρχούσε και στο θέατρο. Η συνήθης λέξη για τον ηθοποιό ήταν *ὑποκριτής*, επί λέξει «εκείνος που αποκρίνεται», ενώ η λέξη *ὑπόκρισις* χρησιμοποιούνταν και για τον μη θεατρικό, ρητορικό διάλογο. Ο ανταγωνιστικός δημόσιος διάλογος είχε εξίσου ουσιαστική **σημασία στο δημοκρατικό Δικαστήριο του Δήμου, την Ηλιαία, που συνεδρίαζε σε διαφορετικά σημεία της Αγοράς, καθώς και στο δικαστήριο του Αρείου Πάγου** και σε άλλα δικαστήρια, στα οποία οι δικαστικές αγωγές – άλλο είδος αγώνων – εκδικάζονταν με τη μορφή της δραματικής αντιδικίας. Οι Αθηναίοι, όπως και οι σύγχρονοι Αμερικανοί, είχαν όντως τη φοβερή και όχι εντελώς αδικαιολόγητη φήμη ότι ήταν φιλόδοκοι, και τη συναγωνίζονταν η άλλη φήμη που υπήρχε γι' αυτούς, ότι ήταν θεατρόφιλοι: η εμπειρία τους από τον έναν χώρο εύκολα περνούσε στον άλλο, και γι' αυτό μία πρακτική που ακολουθούσαν και στις δύο περιπτώσεις ήταν να κάνουν φασαρία (*θόρυβον*), για να επηρεάσουν την ετυμηγορία. (...) Το τραγικό δράμα και η δικαστική αντιπαράθεση είχαν κοινό δομικό σχήμα την ανταγωνιστική παρουσίαση χαρακτήρων ενώπιον πολιτών χωρίς ειδική κατάρτιση, οι οποίοι αντιπροσώπευαν ως «κριτές» τον λαό της Αθήνας.

PAUL CARTLEDGE, «Θεατρικά έργα με βάθος»: το θέατρο ως διαδικασία στη ζωή των πολιτών της αρχαίας Ελλάδας, Η νοοτροπία της «αγωνίας» στο : ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ, Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ, Επιμέλεια Ρ.Ε. Easterling, Μετάφραση – επιμέλεια Λίνα Ρόζη και Κώστας Βαλάκας, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ, Ίδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής, Ηράκλειο 2010, σελ. 18-21.

Β.Η κίνηση της Ελένης στον θεατρικό χώρο είναι διπλή. Η ηρωίδα και το είδωλό της, το πραγματικό και το μη πραγματικό, βρίσκονται στην Αίγυπτο την ίδια χρονική στιγμή, δημιουργώντας σύγχυση, πλάνη και αυταπάτη στους ανθρώπους που θυσιάστηκαν υπερασπίζοντας την τιμή της. Γυναίκα σαγηνευτική, η Ελένη εμπνέει έναν έρωτα καταστροφικό. Στο πρόσωπό της οι έννοιες της Ζωής-Έρωτα και του Θανάτου διαπλέκονται, σε σημείο που να αποτελούν η μία απαραίτητο συμπλήρωμα

της άλλης.Οι άνδρες που υπήρξαν θύματα της γοητείας της Ελένης είτε έχασαν τη ζωή τους,όπως ο Πάρις,είτε βασανίστηκαν,όπως ο Μενέλαος.Η ομορφιά της γίνεται αιτία ενός μακροχρόνιου πολέμου,που οδηγεί στον Άδη Έλληνες και Τρώες,και ο θαυμασμός τους γι' αυτήν μετατρέπεται σε μίσος.**Το ωραίο ενέχει ταυτόχρονα και το τρομακτικό.**Η ίδια η ηρωίδα συναισθάνεται την καταστροφική διάσταση της ομορφιάς της: «αί μὲν γὰρ ἄλλαι διὰ τὸ κάλλος εὐτυχεῖς γυναῖκες,ἡμᾶς δ' αὐτὸ τοῦτ' ἀπώλεσεν» (304-5).Η Ελένη συνιστά το θνητό διπλότυπο της Αφροδίτης,την ενσάρκωση της μοναδικής ομορφιάς και του ασίγηστου ερωτικού πόθου· είναι η θεϊκή κατάρα,που ήρθε στη γη για να φέρει τον αφανισμό και τον όλεθρο των ανθρώπων.Οχι τυχαία,η Αφροδίτη στο έργο αποκαλείται πολυκτόνος (239), χαρακτηρισμός που αποδίδεται και στην Ελένη (198).Η θεά του έρωτα εξάλλου φέρει και άλλες προσωνυμίες που επιβεβαιώνουν τη φονική της διάσταση και,κατά συνέπεια,τη δυαδικότητά της:ονομάζεται Μέλαινα,Μελανίς,Σκοτία,Ανδροφόνος, Έπιτυμβιδία,Περσεφάεσα (όπως και η θεά του Κάτω Κόσμου).Όπως εύστοχα παρατηρεί ο J.P.Vernant μιλώντας για την Ελένη,αυτό που διαφαίνεται στο «διπλό» της πολυγαπημένης κάτω από το σαγηνευτικό προσωπείο της Αφροδίτης είναι η άπιαστη Περσεφόνη.Ελένη και Περσεφόνη εξάλλου συνδέονται στενά,καθώς πέφτουν και οι δύο θύματα απαγωγής: η πρώτη από τον Ερμή,για να μεταφερθεί στην Αίγυπτο,η δεύτερη από τον Άδη.Υπό μία έννοια,η Αίγυπτος αντικατοπτρίζει τον Κάτω Κόσμο· είναι ένας τόπος θανάτου,στον οποίο η ύπαρξη της ηρωίδας εκμηδενίζεται.Κατοικώντας εκεί,η Ελένη παύει να υφίσταται ως οντότητα.

*Το παιχνίδι του διπλού στην Ελένη του Ευριπίδη,Χ.Μπούσιου,
Δρ Φιλοσοφίας και Ψυχανάλυσης,Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Αφού λάβετε υπόψη σας ότι η πραγματικότητα δεν είναι μονοδιάστατη, αλλά παρουσιάζεται με διαφορετική εικόνα ανάλογα με την οπτική γωνία του ομιλητή

- να παρακολουθήσετε το απόσπασμα από την ταινία του Μ.Κακογιάννη «Τρωάδες»,η οποία στηρίζεται στην ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη.
https://www.youtube.com/watch?v=IdK_PAiH3dA&feature=youtu.be
- να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:
 - ✓ μέσα από το απόσπασμα της ταινίας αναδύεται η αγωνία του ανθρώπου στους πολέμους;
 - ✓ θεωρείτε ότι οι σκηνοθετικές επιλογές του Μ.Κακογιάννη αποτελούν ένα διαρκές σχόλιο πάνω στο «φαίνεσθαι» και στο «είναι»,που υπονομεύει την προσπάθεια πειθούς της Ελένης;
 - ✓ προσέξτε τι ακούγεται και τι φαίνεται:ποιος αγώνας διεξάγεται μπροστά στον Μενέλαο και ποια τα όπλα του καθενός; ποιος είναι ο νικητής;